

ТМ	Г. XXXVI	Бр. 3	Стр. 1441-1445	Ниш	јул - септембар	2012.
----	----------	-------	----------------	-----	-----------------	-------

Prikaz dela
 Primljeno: 26. 07. 2012.

Mirko Blagojević

U SLAVU ESADA ĆIMIĆA*

U izdanju Sveučilišta u Zadru, prošle godine je svetlost dana ugledala knjiga izdata povodom 80 godina života profesora emeritusa dr Esada Ćimića, stručnoj i široj čitalačkoj publici na prostorima bivše, socijalističke Jugoslavije i današnje Hrvatske, poznatog sociologa religije, filozofa i humanističkog intelektualca. Za ovaj zbornik radova predgovor i uvodni tekst je napisao, takođe dobro poznati, a nažalost danas pokojni, prof. dr Nikola Skledar, hrvatski sociolog i psiholog religije. Stručna, naučno-pedagoška i intelektualna delatnost prof. Ćimića veoma je razuđena, bogata i protegnuta na više od pedeset godina: od šezdesetih godina prošlog veka do današnjih dana, od društvenog okvira jugoslovenskog socijalističkog društva i vladavine marksističke društvene teorije do današnjeg hrvatskog društva i pluralizma teorijskih stanovišta. Taj period u njegovom životu bio je prožet mukotrpnim ali posvećenim radom, stvaralaštvom, ličnim i profesionalnim stradalništvom ali i popularnošću, pomalo sličnoj onoj popularnosti što je danas prvenstveno rezervisana za neka zanimanja koja ponajmanje imaju veze sa naučnicima i njihovim idejama.

Tako buran i upečatljiv profesionalni i lični život, a pritom i neke osobine karaktera profesora Ćimića, ni ranije, kao ni danas, nisu ostajale bez reakcija, bilo onih pozitivnih bilo negativnih. Takav odnos prema njegovom životu i njegovom sociološkom i filozofskom radu ne iznenađuje nikoga ko poznaje Esada Ćimaća: naime, on je uvek bio daleko od zamisli o kabinetskom naučniku koji se isključivo drži katedre ili institutske kancelarije i koji ulazi samo u stručne rasprave sa kolegama koji se istim poslom bave. Ćimić je čovek i naučnik koji je težio idealu angažovanog intelektualca i koji nije bežao da svoje mišljenje o često gorućim i kontroverznim društvenim pitanjima iznese i brani javno ma kakve praktične konsekvence imalo takvo ponašanje po njega i njegovu porodicu. Zbog toga je dolazio često u situaciju da ga ne razumeju ili da ga, naročito etablirane naučne i političke strukture, definišu kao opasnost po sopstvene ili društvene interese, što je rezultiralo ostrakizmom iz tadašnjeg bosanskohercegovačkog naučnog i duhovnog života i seljenjem diljem univerzitetskih centara bivše jugoslovenske, socijalističke federacije. Zbog svega toga ne treba da čudi veliki broj reakcija na njegovo delo, život i rad, što se dokazuje i brojem priloga koji su se našli u sadržaju monografije posvećene životnom jubileju prof. Ćimića.

mblagojevic@instifdt.bg.ac.rs

* *Esadu Ćimiću u čast* (zbornik radova) 2011. Zadar: Sveučilište u Zadru, str. 238.

Monografija sadrži ukupno 16 tekstova uz reprint jednog intervjua sa prof. Ćimićem koji je vodio Jadran Matijević a objavljen je u časopisu „Pitanja“ u Zagrebu 1980. godine: pored uvodnog teksta prof. Skledara, u kome je sistematično i sadržajno prikazana životna i profesionalna Ćimićeva biografiju, iako se Skledar nije libio da u tekstu izvede i najopštije zaključke o metodološkim i teorijskim domašajima Ćimićeve sociologije, posebno sociologije religije, nalazi se još 15 tekstova, među njima i dva naših poznatih autora: srpskog kulturologa Ratka Božovića i niškog sociologa religije Dragoljuba B. Đorđevića, redovnog profesora Univerziteta u Nišu – Mašinski fakultet. Posle svih ovih tekstova, na kraju monografije, data je i ukupna bibliografija prof. Ćimića. Tekstovi su poredani od opštijih i sistematičnijih u analizi i oceni Ćimićevih brojnih tema kojima se bavio u isto tako brojnim knjigama i naučnim tekstovima, prema nešto užim i specifičnijim naslovima koji se bave samo nekim posebnim problemom ili delom prof. Ćimića. Mnogi tekstovi su ranije bili objavljeni, a u ovoj monografiji preštampani su sa odgovarajućim ispravkama. Pošto u ovom prikazu ne nameravamo da prikazemo svaki od navedenih priloga, najpre ćemo navesti imena autora koji su pisali o prof. Ćimiću a zatim, posle kraće biografije prof. Ćimića, izdvojiti neke njihove zajedničke karakteristike. U ovoj monografiji svoje priloge imaju pored Nikole Skledara i: Mislav Kukoč, Mladen Labus, Ratko Ćorić, Željka Tonković, Dragoljub B. Đorđević, Ivan Markešić, Nikola Dugandžija, Ratko Božović, Božo Rudež, Esad Bajtal, Nusret Idrizović, Kruno Zakarija, Zdenko Roter, Marko Kerševan i Predrag Matvejević.

Dr Esad Ćimić je rođen 1931. godine u Mostaru. Na Filozofskom fakultetu u Sarajevu završio je daleke 1960. godine studije filozofije, a 1964. godine je doktorirao na istom fakultetu tezom „Socijalističko društvo i religija“, da bi zatim predavao u zvanju docenta Teorijsku sociologiju na istom fakultetu. Nakon što je izabran za redovnog profesora a posle zabrane i uništenja knjige „Čovek na raskršću“, isključen je sa fakulteta zbog „moralno-političke nepodobnosti“. Od 1976. godine profesor Ćimić radi u zvanju redovnog profesora Teorijske sociologije na Filozofskom fakultetu u Zadru. Od 1983. godine radi na Filozofskom fakultetu u Beogradu kao redovni profesor Sociologije religije i Sociologije morala, ne napuštajući ni rad na Filozofskom fakultetu u Zadru. Na Sveučilištu u Zagrebu dva puta je vodio na posle diplomskim studijama kolegij Sociologija religije, te je u međuvremenu bio mentor dvanaestorici kandidata za magistarski i četvorici za doktorski rad. Bio je i gostujući profesor na Fakultetu za sociologiju, političke nauke i novinarstvo u Ljubljani, Katoličkom bogoslovskom fakultetu u Zagrebu i na Pravnom fakultetu u Splitu. Od 1992. godine radi na Institutu za primenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu u zvanju naučnog savetnika. Profesor je takođe na Hrvatskim studijama gde predaje Opštu nauku o društvu. Godine 1996. vraća se na Filozofski fakultet u Zadru odakle odlazi u penziju a zatim biva biran u zvanje profesora emeritusa splitskog Sveučilišta. Tako je profesor Ćimić jedan od retkih sociologa koji je bio profesor ili gostujući predavač u većini univerzitetskih centara bivše Jugoslavije, koji se sada nalaze u četiri postjugoslovenske države: držao je predavanja u Sarajevu, Beogradu, Zagrebu, Zadru, Splitu i Ljubljani. Respektabilna je bibliografija naučnih radova profesora Ćimića. Takođe je veliki broj naučnih skupova na kojima je tokom svoje duge i plodne karijere Esad Ćimić aktivno učestvovao. Neizostavno treba pomenuti da je profesor Ćimić u

svom dosadašnjem naučnoistraživačkom radu saradivao na različitim naučnim projektima a neke od njih je i vodio. Bio je stalni saradnik na projektima Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu a u skorije vreme bio je voditelj jednog projekta koji je realizovan na Institutu za primenjena društvena istraživanja u Zagrebu pod nazivom „Konfesije i rat“ a potom je na istom Institutu voditelj projekta „Religija i nacija: katolici, pravoslavni i muslimani“. Takođe je učestvovao ne samo na brojnim naučnim skupovima u bivšoj socijalističkoj Jugoslaviji i današnjoj Hrvatskoj, nego je svojim referatima i aktivnim diskusijama učestvovao i na međunarodnim naučnim skupovima koji su bili organizovani tokom 90-ih godina prošlog veka uglavnom u Hrvatskoj.

Nepodeljeno mišljenje autora monografije posvećene prof. Ćimiću jeste da je on jedan od najpoznatijih sociologa religije bivše Jugoslavije. Nije ostala bez pozitivnih komentara ni njegova pedagoška umešnost. Povrh toga, profesor Dragoljub Đorđević se bavio, između ostalog, i nekim crtama ličnosti prof. Ćimića: tako on ističe da je taj «hercegovački kozer» okretan čovek sa burnim profesionalnim životom, osoba vrcavog duha, vazda spremna na šalu, humor, geg i imitaciju. On je sociolog religije «izvorne misli» koji je popularizovao sociološku struku mnogobrojnim prigodnim javnim predavanjima, pojavljivanjem u medijima te u dnevnim i periodičnim publikacijama. Tome je naravno, prethodio mukotrpan ali uspešan naučni rad u zasnivanju sociologije religije, i njenom odvajanju i osamostaljenju kao naučne discipline od vladajućeg i ideološko-političkog instruisanog i poželjnog istorijskog materijalizma. Samosvojni prilaz religiji doveo je do dogma da bude proglašen revizionistom. Prof. Ćimić je objavio brojne naučne radove i kao malo kom sociologu iz tog perioda, radovi su mu prevedeni na ruski, mađarski, francuski i italijanski jezik. Na njegovom sociološkom radu su na stranim univerzitetima doktorirala tri kandidata. Neke sintagme koje su kolokvijalne u naučnoj zajednici, naslovi su njegovih poznatih knjiga: npr. „drama ateizacije“ ili „politika kao sudbina“. Ćimić formuliše samosvojno shvatanje religije *per se*, razumeva religiju ne samo kao socijalno-istorijsku već i kao antropopsihičku činjenicu, razlikuje korene i osnov religije, razrađuje tipologiju religioznosti i ateističnosti, daje određena metodološka uputstva za istraživanje religijskog fenomena, intelektualno pošteno vrednuje rad svojih kolega.

Većina priloga u monografiji odnosi se na kritičku valorizaciju i ocenu naučnog doprinosa objavljenih monografija prof. Ćimića i tema kojima se bavio: od prvih objavljenih sredinom šezdesetih godina prošlog veka do najsvežijih, objavljenih u prvoj deceniji novog veka. U svojoj prvoj knjizi, nastaloj na temelju rezultata prvog empirijskog sociološkog istraživanja religioznosti (sprovedeno na području Hercegovine) u jugoslovenskoj sociologiji religije, pod naslovom *Socijalističko društvo i religija*, Ćimić pokazuje koliko je teorija važna za iskustveno istraživanje kako ne bi ostalo na nivou sociografije i borniranog empirizma: njegov rad je srećan spoj post/marksističke teorije i empirije u istraživanju, ili prava mera između spekulativne teorije koja malo veze ima sa društvenom stvarnošću i pukog sakupljačkog empirizma koji ne dozvoljava ikakve teorijske zaključke o predmetu istraživanja. U toj knjizi susrećemo i prve tipologije npr. teista, ateista i agnostika, mentalitetne i vrednosne tipologije pripadnika različitih konfesija: pravoslavaca, katolika i muslimana.

U jugoslovenskoj sociologiji religije Ćimića je kao vrsnog sociologa religije verovatno etablirala knjiga *Drama ateizacije* koja je do danas doživela pet

izdanja i ingenioznu promenu naslova u *Drama a/teizacije*. Gotovo neprimetna ali suštinska promena naslova je usledila nakon svih promena na postjugoslovenskom prostoru, pa je neke teme učinila anahronim a neke aktuelnim i iznimno važnim za društveni i duhovni život ljudi u pomenutim društvima. Afirmaciju konfesionalnog i religijskog u postjugoslovenskim društvima trebalo je objasniti ne samo sa redukcionističkog sociološkog stanovišta, nego uvek i uz pomoć filozofskog, antropološkog i psihološkog ugla posmatranja. Ćimić je i mnogo ranije bio svestan koliko jedan tako složen i ambivalentan fenomen, kao što je religija, zahteva religiozološki pristup, odnosno da se složena struktura ovog aracionalnog ili nadracionalnog fenomena ispoljava u metafizičkom, psihičkom, moralnom i društvenom polju pa Ćimić religiju upravo tako i tretira: kao metafizičku, psihičku, moralnu i društvenu činjenicu.

Ćimićeva knjiga *Dogma i sloboda* nastala je sabiranjem autorovih eseja i intervjuva i zahvata širok tematski raspon. Glavni nalazi ove knjige mogu se sažeti u nekoliko rečenica: naša misao u savremenom svetu kreće se između dve realne krajnosti: dogme i slobode; bit čoveka nije jednom zauvek zadata, ona se ostvaruje u samoj čovekovo delatnosti; tradicija je podloga na kojoj misleći subjekat deluje ali ga ona nužno ne prikiva samo za takav hod; religija u savremenom društvu ne iščezava, kako se često piše, nego se istorijski menja; interesantan je i prilog o kritičkoj valorizaciji izlaganja o religijskom fenomenu u domaćim udžbenicima na univerzitetima.

Najintrigantija je svakako Ćimićeva knjiga *Politika kao sudbina*. Radi se o knjizi koja je Ćimića, bez sumnje, učinila poznatim van strogo stručnih krugova naučnika. Nastala kao stvaralački podsticaj na temelju ličnog profesionalnog stradalništva i političke prokazanosti u bivšoj jugoslovenskog republici Bosni i Hercegovini, a izdižući se daleko iznad dnevnopolitičkog patosa, ona na teorijskom, dokumentarnom i čak literatnom nivou govori o politici i stvaralaštvu, nauci i naučnicima u socijalističkom društvu i politici, angažmanu intelektualaca, politici kao stvaralačkoj igri i kao tehnici manipulacije. Sa tom tehnikom manipulacije, što je samo jedan segment politike, istina često dominantan, povezan je na direktan način mentalitet i karakter ljudi što se plastično izražava u takvim pojavama kao što su dogmatizam, provincijalizam, ideologizam, karijerizam, poltronstvo. Ćimić je u dramsko-literarnom pristupu, koji mu je inače blizak, veoma vešto do nivoa imena ličnosti, glavnih aktera „drame“ prikazao te osobine i pojave, smeštajući ih u precizno definisan geografski, politički, duhovni, profesionalni i univerzitetski milje.

Kratko ćemo pomenuti još tri Ćimićeve knjige i napisati ponešto o njima. To su sledeće knjige: *Metodologijski doseg istraživanja unutar sociologije religije u Hrvatskoj*, *Sveto i svjetovno* i *Iskušenja zajedništva*. Prva pomenuta knjiga bila je moguća pošto se tokom decenija sakupila kritična masa iskustvenih istraživanja religije u Hrvatskoj, u kojoj je broj i kvalitet takvih istraživanja uvek nadilazio sprovedena istraživanja u drugim postjugoslovenskim zemljama, od kojih ni Srbija nije bila izuzetak. U ovaj knjizi Ćimić kritički valorizuje i tipologizuje empirijska istraživanja religije, podvlači osnovne metodološke probleme i doprinose pojedinih autora, ne ulazeći u podrobno razmatranje njihovih teorijskih polazišta, iako ih prećutno pretpostavlja. U drugoj, gore pomenutoj knjizi, o većitoj temi odnosa svetog i svetovnog, Ćimić piše u kontekstu političkih i sociokulturnih promena. Iako uvažava sociopolitičku potku religijskog fenomena, on religiju posmatra daleko šire i dublje: kao religiju per

se. U knjizi *Iskušenja zajedništva*, Ćimić je opet demonstrirao svoju spremnost da piše o sasvim aktuelnim društvenim događanjima. Tako se ovaj put, pored ostalog, u žiži interesovanja autora našao mukotrpan proces razgradnje jugoslovenske federacije (što je rezultiralo ratovima i ogromnim ljudskim i materijalnim razaranjima) te isto tako mukotrpan proces tranzicije u postjugoslovenskim državama. On postavlja i odgovara na pitanje je li taj rat bio verski rat: verski rat je za njega *contradictio in adiecto*, pošto je uvek zamagljen nekim drugim, izvorno nereligijskim motivima ili interesima, političke, ekonomske ili vojne prirode. U kontekstu rata u Hrvatskoj i BiH, Ćimić piše o fatalnom načelu „svi pripadnici jednog naroda u jednu državu“, apostrofirajući srpske (jugoslovenske) kulturne, političke i vojne institucije za nosioce teritorijalnog osvajanja i etničkog čišćenja u tu svrhu. Naravno, može se i treba polemisati sa ovom Ćimićevom tezom, ne toliko u smislu da li je tačna koliko u smislu da li je zaista sistematično izvedena iz empirijskog materijala, ali je prikaz jedne monografije svakako neadekvatna forma za to.

Sve u svemu, monografiju o kojoj je ovde reč, toplo preporučujemo ne samo stručnjacima iz oblasti sociologije religije nego i drugima, kao i širem čitateljstvu koje zanimaju saznanja o složenom, difuznom i nejednoznačnom religijskom fenomenu.